نقش کمیته انقلاب اسلامی سابق در دفاع مقدس در گفت‌وگوی «جوان» با سردار سرتیپ پاسدار محمدرضا جورکش

۵۰ هزار کمیته‌ای در جبهه‌های جنگ حضور یافتند

صغری خیل فرهنگ

محمدرضا جورکش سرتیپ بازنشسته ناجا، جانباز جنگ تحمیلی و از پیشکسوتان و رزمندگان دفاع مقدس است. وی که به عنوان یک نیروی کمیته‌ای به جبهه رفته بود، اکنون دکتری علوم سیاسی دارد و در حوزه دفاع مقدس به نویسندگی و پژوهشگری می‌پردازد. با وی درباره نقش ناجا در دفاع مقدس به گفت‌وگو نشستیم. البته نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران در سال ۷۰ یعنی پس از جنگ تحمیلی تشکیل شد که حاصل ادغام کمیته انقلاب اسلامی، ژاندارمری و شهربانی بود. در این گفت‌وگو عمدتاً به حضور نیروهای کمیته انقلاب اسلامی در دفاع مقدس پرداخته شده است.

وقتی از نقش ناجا در دفاع مقدس سخن می‌گوییم، شاید این سؤال در ذهن خواننده شکل بگیرد که اساساً در آن دوران نیرویی به نام ناجا نداشتیم؛ توضیح شما چیست؟

در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب، سه نیروی کمیته انقلاب اسلامی، شهربانی و ژاندارمری کارهای انتظامی کشور را انجام می‌دادند. ژاندارمری قبل از انقلاب اسلامی مسئولیت نظم و امنیت برون‌شهری و مرزها یعنی مناطق روستایی بیرون از شهر را به عهده داشت، مسئولیت امنیت و نظم داخل شهرها به عهده شهربانی بود. بعد از انقلاب اسلامی هم کمیته انقلاب اسلامی از نیروهای خودجوش مردمی تشکیل شد که مسائل امنیتی و انتظامی را برای صیانت و حفاظت از انقلاب اسلامی برعهده گرفت، یعنی نیروهای مردمی در مساجد در ساختار کمیته متشکل شدند که بعد به صورت موقت تبدیل به قانون شد و تا سال ۶۹ فعالیت داشت. در سال ۷۰ این سه نیرو با هم ادغام شدند. بنابراین طبیعی است که در دوران دفاع مقدس این سه نیرو مستقل از هم در جبهه‌ها حضور داشتند. آن هم با سه نوع فعالیت متمایز. دوران جنگ دوران استقلال این نیروها از هم است. خودم جزو پاسداران کمیته انقلاب اسلامی بودم.

مأموریت کمیته انقلاب اسلامی قبل از آغاز جنگ تحمیلی چه بود؟

تشکیل کمیته برای صیانت و حفاظت از انقلاب اسلامی نوپایی بود که در ۲۲ بهمن ماه ۵۷ به پیروزی رسید و در روز ۲۳ بهمن به فرمان امام و حکمی که به مرحوم آیت‌الله مهدوی کنی داده شد، کمیته انقلاب اسلامی تشکیل شد. بنابراین از ۲۳ بهمن ۵۷ تا ۳۱ شهریور ماه ۵۹ که صدام متجاوز جنگ علیه ایران را شروع کرد، مأموریت کمیته انقلاب اسلامی صیانت و دفاع از انقلاب و تأمین امنیت در شهرها و در دورترین نقاط مرزی بود. اولین نهادی که در برخورد و مقابله با جریان‌های منافق و گروهک‌های ضدانقلاب فعالیت داشت، کمیته بود که نقش اساسی را برعهده داشت. قبل از شروع جنگ، کمیته کارهای خدماتی هم می‌کرد. چون هنوز دولت آنقدر سازماندهی و ثبات نداشت، حتی در تأمین نیازهای مردم هم نیازمند یاری نهادهای انقلابی همچون کمیته بود و کمیته‌ها در این زمینه به دولت‌ها کمک می‌کردند.

کمیته‌ای‌ها اولین بار از چه زمانی وارد جبهه‌های جنگ شدند؟

وقتی جنگ شروع شد ساختار ارتش تقریباً از هم پاشیده بود. سایر نیروهای مسلح و انتظامی هم هنوز شکل نگرفته بودند. در عوض صدام ارتش قوی و پشتیبان‌های زیادی داشت، وارد خاک ما شده بود و در پی تصرف خرمشهر و شهرهای دیگر مرزی بود. رسالت کمیته حفاظت از انقلاب بود و انقلاب هم در خطر افتاده بود. بنابراین طبیعی است که کمیته باید وارد این عرصه می‌شد تا از انقلاب دفاع کند. لذا بعد از حدود دو هفته از آغاز جنگ، اولین نیروهای کمیته برای دفاع از خرمشهر و آبادان وارد مناطق عملیاتی جنوب شدند. یعنی نیروهای کمیته در نیمه اول مهر ماه ۵۹ در جبهه حضور یافتند و اولین سازمان رزمشان شکل گرفت. این حضور تا پایان دوران دفاع مقدس و پذیرش قطعنامه ۵۹۸ توسط ایران و بعد از آن عملیات مرصاد که یک عملیات بزرگ در مقابل منافقین در روزهای پایانی جنگ بود، ادامه یافت. در این مدت کمیته سازمان‌های رزم متفاوتی را تجربه کرد.

اینکه می‌گویید سازمان‌های رزمی متفاوتی را تجربه کرد یعنی در قالب گردان یا تیپ حضور می‌یافتند؟

اعزام اولیه در مهرماه سال ۵۹ بود که تعداد قابل توجهی از نیروهای کمیته در قالب یک گردان عازم جبهه‌های نبرد حق علیه باطل شدند و در نوک پیکان تهدید اصلی صدام یعنی شهر خرمشهر آماده دفاع شدند. خرمشهر در آستانه سقوط قرار داشت و آبادان در محاصره ارتش بعث قرار گرفته بود. نیروها با هواپیمای C-130 از کمیته مرکزی تهران که در حال حاضر محل مجلس شورای اسلامی است به جبهه اعزام شدند و در درگیری‌های خرمشهر تا زمان سقوط شهر رشادت‌های زیادی کردند، اما به هر حال شهر سقوط کرد، چون امکانات ما با ارتش بعثی اصلاً قابل مقایسه نبود. در آن دوران تقریباً تنها نیروی سازمان‌یافته انقلابی و مردمی که توانسته بود خودش را در جامعه نشان دهد، کمیته بود. هرچند سپاه هم تازه تشکیلات خود را راه‌اندازی کرده بود.

بعد از سقوط خرمشهر، نیروهای کمیته برای دفاع از شهر آبادان در ایستگاه ۷ آبادان مستقر شدند تا محاصره این شهر کامل نشود و آبادان حفظ شود. این نیروها تا مهرماه سال ۱۳۶۰ در منطقه حضور داشتند تا فرمان امام رسید که حصر آبادان باید شکسته شود. همان نیروها در عملیات شکست حصر آبادان نیز حضور داشتند و این اولین سازمان رزم کمیته بود. متشکل از بچه‌های کمیته انقلاب اسلامی که همه آنها از نیروهای کادر و داوطلب بودند. اینها وارد جنگ شدند و سازمانشان شکل گرفت. کارشان از مهر ۵۹ شروع شد و تا شکست حصر آبادان ادامه پیدا کرد.

> وقتی جنگ شروع شد ساختار ارتش تقریباً از هم پاشیده بود. سایر نیروهای مسلح و انتظامی هم هنوز شکل نگرفته بودند. در عوض صدام ارتش قوی و پشتیبان‌های زیادی داشت، وارد خاک ما شده بود و در پی تصرف خرمشهر و شهرهای دیگر مرزی بود. رسالت کمیته حفاظت از انقلاب بود و انقلاب هم در خطر افتاده بود. بنابراین طبیعی است که کمیته باید وارد این عرصه می‌شد تا از انقلاب دفاع کند

گردان کمیته نام خاصی داشت؟

از ابتدا نه، اسم خاصی نداشت. اما بعدها به نام امام موسی‌بن‌جعفر(ع) متبرک شد و در تداوم حضورش در سال‌های بعد تبدیل به یک تیپ شد که این دومین سازمان رزم کمیته بود. سپس مأموریتش در جنگ تمام شد و به مرزهای شرق کشور رفت.

اولین تیپ کمیته چگونه تشکیل شد؟

سال ۶۲ که فشار کادر کمیته برای حضور داوطلبانه در جنگ زیاد شده بود، نیاز به ساختار جدید و ایجاد ظرفیت بزرگ‌تری احساس شد تا بتواند پاسخگوی نیروها باشد. از این رو به دستور فرمانده کمیته انقلاب اسلامی تیپ موسی‌بن‌جعفر(ع) تشکیل شد. نیروهای جدید در لشکر ساماندهی شدند و با هماهنگی سپاه که حالا ساختاری قوی پیدا کرده بود به جبهه‌های غرب اعزام شدند و یک محور مستقلی را بالادست محور قبلی که در قصرشیرین بود، با هدف پدافند تحویل گرفتند و مسئولیت جنوب قصرشیرین بر عهده‌شان قرار گرفت. ما اینجا یک تیپ شدیم. یک سازمان رزم کمیته هم در منطقه گیلانغرب شکل گرفت. به این صورت که همزمان با حضور تعدادی از نیروهای کمیته در آبادان، دو گردان نیرو هم در منطقه گیلانغرب تقریباً از جنوب قصرشیرین تا نفت‌شهر که محور بسیار حساسی بود حضور داشتند. آنها در اواخر سال ۵۹ و اوایل سال ۶۰ در آن منطقه حضور فعالی داشتند و رشادت‌های زیادی از خود نشان دادند که زبانزد همه بود. چون یک محور مستقلی دست نیروهای کمیته بود ما یک ستاد جنگی در گیلانغرب داشتیم و هر نیروی ما سه تا چهار ماه در منطقه حضور داشت.

گویا کمیته تیپ قوامین هم داشت که بعدها در کنار تیپ موسی‌بن‌جعفر(ع) تبدیل به لشکر شد؟

بله، در سومین سازمان رزم کمیته تیپ دیگری به نام تیپ قوامین تشکیل شد که در عملیات کربلای ۵ تبدیل به لشکر ۲۸ حضرت روح‌الله شد؛ شامل تیپ موسی‌بن‌جعفر(ع) که در مناطق شرق کشور در سیستان و بلوچستان بود و تیپ قوامین که در مناطق و جبهه‌های جنوب حضور داشت. این چهارمین سازمان رزم کمیته بود که یک سال باقیمانده تا پایان جنگ ماند.

شما چه مسئولیت‌هایی در تیپ‌های کمیته داشتید؟

آن زمان من هم فرماندهی سپاه سومار را بر عهده داشتم و هم در تیپ کمیته مسئولیتی بر عهده‌ام بود. وقتی فشار نیروهای کمیته برای حضور در جنگ زیاد شد با پیگیری خودم و انعکاس نظرات نیروها، کار تشکیل سازمان جدید رزم را پیش بردیم. برای این کار نامه‌ای با امضای پاسداران کمیته به آقای هاشمی که فرمانده جنگ بود نوشتیم که ایشان آن نامه را در نماز جمعه قرائت کرد و دستور داد که این تیپ تشکیل شود و نام تیپ را هم به خاطر استقامت و پیگیری بچه‌ها «قوامین» گذاشتیم که برگرفته از آیه شریفه کونوا قوامین لله شهداء بالقسط در سوره نساء بود. برای تعیین مأموریت تیپ قوامین بعد از عملیات والفجر ۸ به جبهه رفتم و اولین جلسه را با امیر دریادار شمخانی جانشین فرمانده سپاه در هلی‌کوپتر برگزار کردیم چون قرار بود با ایشان هماهنگ کنم که این تیپ برای چه مأموریتی و کجا مستقر شود و چه هماهنگی‌هایی باید داشته باشیم. ایشان گفت برویم در راه در هلی‌کوپتر صحبت کنیم. رفتیم خسروآباد که مقر فرماندهی عملیات والفجر ۸ بود. هنوز پاتک‌های عراق ادامه داشت که مقرر شد مأموریت‌های تیپ قوامین در جبهه جنوب و با هماهنگی لشکر ۷ ولیعصر(عج) سپاه انجام شود. اولین گروه نیروها را در پادگان شهید درویش اهواز آموزش دادیم و سازماندهی کردیم و دو نفر از همان مربیان آموزشی به نام خداکرم مغیسه که بعدها شهید شدند. بعد هم در مرداد ماه سال ۶۷ در عملیات مرصاد ۳۰ گردان از پرسنل پاسدار کمیته انقلاب اسلامی در مرصاد شرکت کردند که این آخرین سازمان رزم کمیته بود.

شاخص‌های متمایزکننده کمیته از سایر نیروهای مسلح چه بود؟

می‌توانم بگویم این نیروها یا سازمان رزم کمیته، سه شاخصه داشتند که کمتر در نیروهای مسلح ما وجود داشت. چون عمده سازمان رزم سایر نیروهای مسلح را نیروهای مردمی یا سرباز تشکیل می‌داد، مثل سپاه که بسیج در اختیارش بود یا پاسدار وظیفه‌ها که به خدمت اعزام می‌شدند. در ارتش هم کم و بیش همینطور بود و سربازان حضور پررنگی داشتند، اما کمیته اینطور نبود، از لحاظ کیفیت که بیشترین شاخصه‌اش کیفی بودن آنها بود که قابل توجه بود. کیفیتشان و انگیزه‌شان انقلابی بود. تمام نیروهایی که ما تا آخر جنگ در جبهه داشتیم و تا ۹۰ درصد نیروها از همان اوایل جنگ پاسدار رسمی کمیته بودند. یعنی از نیروهای کادر و حضورشان داوطلبانه بود. یعنی هیچ تکلیفی هم از لحاظ مأموریت سازمانی روی دوش کمیته انقلاب اسلامی در خصوص حضور در جنگ وجود نداشت. کمیته یک نهاد انقلابی داوطلب بود و جنگ خارج از مسئولیت و وظایف محوله به این نهاد بود، اما پاسداران رسمی کمیته داوطلبانه در دفاع مقدس مشارکت داشتند. پس اولین شاخصه از لحاظ کیفیت نیرویی بود.

شاخصه دیگر این بود که نیروهای کمیته در مأموریت‌های پرخطر جنگی، حضور پیدا می‌کردند. مثل حضور در عملیات بزرگ و مهم از جمله عملیات کربلای ۵ که نیروهای کمیته حضور مؤثری داشتند یا در عملیات مرصاد که باز از لحاظ کیفی کمیته‌ای‌ها جایگاه ویژه‌ای داشتند. دو نکته دیگر در این باره قابل توجه است؛ یکی اینکه نسبت حضور نیروهای حاضر در جبهه به کل نیروهای کمیته است که باید گفت همواره حدود ۱۰ تا ۱۲ درصد کل نیروهای کمیته در جبهه بودند که ضریب بسیار مؤثری است. در حالی که برخی نیروهای دیگر که به مراتب مسئولیت بیشتری در دفاع مقدس داشتند درصد حضور نیروهای کادر آنها در جبهه به مراتب کمتر بود. نکته سوم این بود که این حضور در جبهه‌ها فراگیر بود. نیروهای کمیته همزمان در غرب و جنوب و در کردستان حضور داشتند. ضمن آنکه تعدادی از نیروهای کمیته همراه شهید چمران در جنگ‌های نامنظم هم شرکت می‌کردند.

یعنی می‌خواهید بگویید کمیته در تراز سایر نیروهای مسلح در دفاع مقدس حضور داشت؟

از نظر انگیزه شاید هیچ نهادی بی‌توقع‌تر و خالص‌تر از کمیته انقلاب اسلامی نبود؛ چراکه ساختار آن خودجوش برای دفاع و صیانت از انقلاب شکل گرفت. انگیزه آنها برگرفته از ایمان به خدا و پایبندی محکم به ارزش‌های اسلامی بود. از نظر آن شاخصه‌های مهم که برشمردم، نیروهای کمیته انقلاب اسلامی در کنار نیروهای دیگر یک نیروی ویژه محسوب می‌شد. بعدها بر همین مبنا سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تشکیل شد و تقریباً ساختار اولیه سپاه برگرفته از همین کمیته انقلاب اسلامی بود و می‌توان گفت کمیته مادر همه نهادهای انقلابی است.

> نیروهای کمیته در مأموریت‌های پرخطر جنگی، حضور پیدا می‌کردند. مثل حضور در عملیات بزرگ و مهم از جمله عملیات کربلای ۵ که نیروهای کمیته حضور مؤثری داشتند یا در عملیات مرصاد که باز از لحاظ کیفی کمیته‌ای‌ها جایگاه ویژه‌ای داشتند

تیپ‌های کمیته در چه عملیاتی حضور داشتند؟

ما در عملیات کربلای ۴ در سازمان لشکر ۷ ولیعصر(عج) بودیم که البته کل عملیات، عملیات موفقی نبود. بعد در عملیات کربلای ۵ که دو هفته بعد از کربلای ۴ آغاز شد، تیپ قوامین در «سر دو شاخ» در شلمچه که به اذعان کارشناسان دفاع مقدس سخت‌ترین نقطه آن منطقه بود حضور داشت و مردانه مقاومت کرد. نیروهای کمیته در آنجا شهره شدند و اساساً آن منطقه را منطقه کمیته می‌شناختند که زبانزد خاص و عام شد.

لشکر ۲۸ حضرت روح‌الله هم که قبلاً نامی از آن آمد بعد از کربلای ۵ تشکیل شد؟

دو ماه بعد از عملیات کربلای ۵ فرماندهی کمیته مقرر کرد تیپ موسی‌بن‌جعفر(ع) که از سال ۶۳ بعد از یک دوره حضور در جنگ به سیستان و بلوچستان اعزام شده بود، برگردد و به تیپ قوامین که در جنوب و منطقه شلمچه حضور داشت ملحق شود تا لشکر ۲۸ روح‌الله به نام مبارک امام خمینی(ره) تشکیل شود. فرمانده تیپ موسی‌بن‌جعفر(ع) فرمانده لشکر روح‌الله(ره) شد. این لشکر در شلمچه بود و پدافند را ادامه داد تا به قطعنامه ۵۹۸ رسیدیم.

یک جمله‌ای در صحبت‌هایتان گفتید که کمیته‌ای‌ها در مرصاد ۳۰ گردان داشتند؛ واقعاً نیروی قابل توجهی است.

بله، بعد از پذیرش قطعنامه از سوی ایران، ارتش صدام تا ۵ کیلومتری اهواز یعنی تا جایی که حتی روزهای اولیه جنگ هم نیامده بود، پیشروی کرد و خرمشهر و آبادان در خطر سقوط بودند. اینجا شرایط سختی حاکم بود. وضعیت خیلی نگران‌کننده بود و آنجا نیاز بود که فراتر از استعدادهای نیروهای مسلح، یک انرژی و خون تازه‌ای به پیکره این نیروها تزریق شود. امام به فرمانده وقت کمیته انقلاب اسلامی برای حضور در جبهه دستور دادند و ۳۰ گردان نیروهای کمیته در مناطق عملیاتی جنوب و غرب مستقر شدند. خودم برای سازماندهی این ۳۰ گردان در همه نقاط کشور اقدام کردم. در مصلای اهواز در جایگاهی که امام جمعه می‌ایستد و خطبه می‌خواند، ایستاده بودم و پرسنل را بر اساس شناخت سال‌های دفاع مقدس در جنگ سازماندهی کردم.

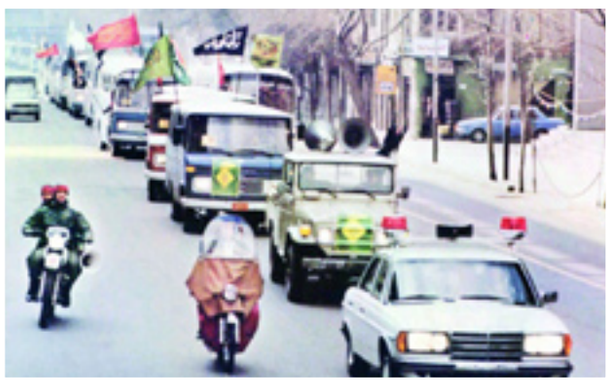

آماری از شهدای کمیته، ژاندارمری و شهربانی در دفاع مقدس دارید؟

شهدای ژاندارمری به نسبت جمعیتشان بیشتر از کمیته بود، آنها ۴۰ گردان رزمی داشتند و در روزهای اول جنگ در مرزها مستقر بودند. ژاندارمری ۲ هزار و ۳۷۸ شهید تقدیم انقلاب و اسلام کرد و ۱۱ هزار و ۲۱۸ جانباز و هزار و ۶۲۶ آزاده هم داشت که در روزهای ابتدایی جنگ اسیر شدند. کمیته انقلاب اسلامی هم ۱۰۳۰ شهید تقدیم کرد. ۷۶۰ مفقودالاثر و ۴ هزار و ۴۶۹ جانباز و ۱۴۹ نفر هم آزاده داشت. در مجموع بیش از ۵۰ هزار نفر از کمیته در طول جنگ تحمیلی در جبهه حضور یافتند.

جدول

طراح: علیرضا سجادی فر ■ شماره ۵۵۰۳

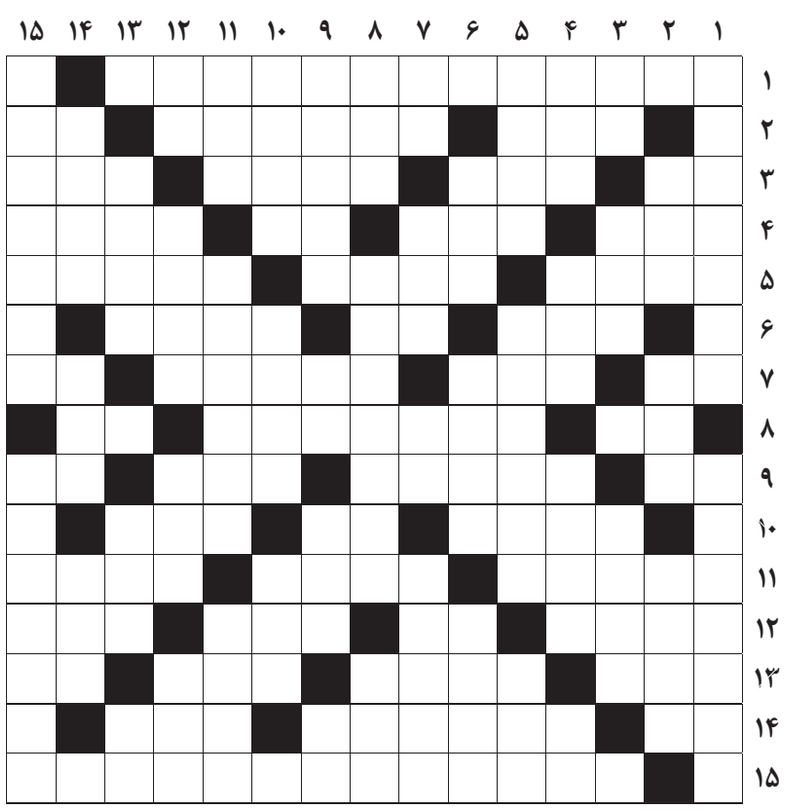

از راست به چپ

■ ۱- موسس سلسله صفاریان ■ ۲- هر نوع پرنده- دوستی و رفت و آمد- بنده و شما ■ ۳- مادر لر- کیف ورزشی- خراب و دور انداختنی- گرداگرد اماکن مقدس ■ ۴- متعصب- صندلی دوچرخه- تکرارش آواز سگ است- موش خرما ■ ۵- مرکز مرکزی- کالابرگ- دوازده عدد ■ ۶- دوری از یار- راه نافرجام- پول کامبوج ■ ۷- تفاله کنجد- عنصر مقدس نزد زرتشتیان- چیزهای دور ریختنی- کدبانوی خانه ■ ۸- مخالف- مکتب سیاسی مبتنی بر خودخواهی و خودپرستی- ابزار زمین شویی ■ ۹- ناشنوا- زرشک- بوستان و روضه- گرمی هوا ■ ۱۰- چاپار- پول ژاپن- بهشت ■ ۱۱- موش صحرایی بزرگ- معاینه کامل- بافنده و نساج ■ ۱۲- اسلحه شمشیربازی- گیم نشده- غذای رقیق- نام قدیم سوریه ■ ۱۳- راه آذری- تعظیم- درخت قالی بافی- درخت انگور ■ ۱۴- قورباغه درختی- تخمین زدن- طاقت و حوصله ■ ۱۵- منشی و تاریخ نگار برجسته دوره صفوی صاحب کتاب عالم آرای عباسی

از بالا به پایین

■ ۱- تذکره- مجموعه و دسته هنری ■ ۲- کلمه شرط- از انبیای الهی- تغار چوبی یا گلی ■ ۳- شهر ایستاده- چراغ آسمان- شهری در مازندران ■ ۴- مهار شتر- پرسش از مکان- خطای رایانه‌ای- کافی ■ ۵- گودال- نوعی دستگاه چاپ- بلدرچین ■ ۶- شیرینی تولد- فن وطرز عمل- پربها ■ ۷- دریا- سورهای در قرآن- گشوده- پل صراط به عقیده زرتشت ■ ۸- خاک نمناک- اولین فرش بافته شده موجود در دنیا- پاره آتش ■ ۹- از وسایل نظافت- حرف فقدان- سوره مردم- خرس آسمانی ■ ۱۰- سکسکه- بازاری- مکمل تار ■ ۱۱- زینت انسان- مترجم- ضدحمله ■ ۱۲- طریق کوتاه- غذای زندانیان- ناز و کرشنه- اهلی و دست آموز ■ ۱۳- نیاز- در طاعت بی طاقت و بی توش چرائی/ای گاه ستمکاری با طاقت و با ...- ریشه ■ ۱۴- تشکر فرانسوی- روغن زیتون- حرف عصا ■ ۱۵- کنایه از مقام و ثروت است- آفت دانش

جدول سودوکو

ارقام ۱ تا ۹ را طوری قرار دهید که در هر ردیف، ستون و مربع‌های کوچک سه در سه فقط یک بار به کار روند.

	۲	۱				۷	۳	
		۸			۷			
		۶		۱				
					۸			۹
			۷			۳		۲
۸	۴		۵			۱		
۷				۸				
۳	۸			۴			۶	
						۲	۵	

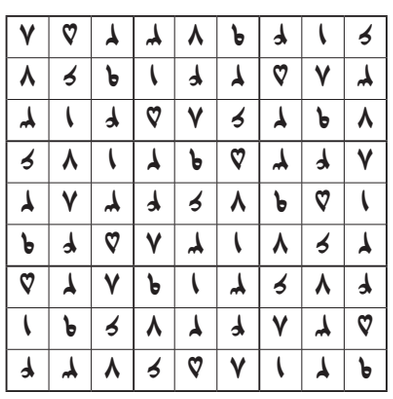

جدول کلمات متقاطع
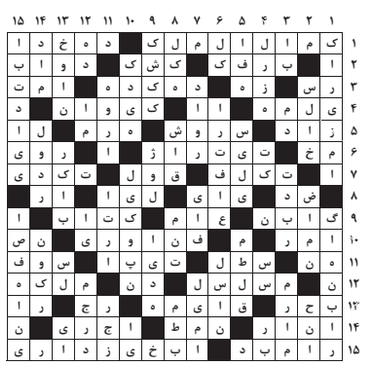
پاسخ جدول شماره ۵۵۰۲